

Modersmåslärare Abdi Osman förklarar för Bare Igale Abdekafa och Niyal Kassim.

– Vi gör deras situation mer begriplig

Ungdomar som kommer till Sverige möter andra regler, krav och förväntningar än de är vana vid. De känner sig ofta vilsna i allt det nya, och att lära sig språket räcker inte alltid för att förstå och bli delaktig. Med andra ord – de behöver hjälp att knäcka koden som ger dem tillträde till det nya samhället.

Samhällsinformation i vid bemärkelse

→ På Celsiusskolans individuella gymnasieprogram IVIK i Uppsala, studerar ungdomar i 16- till 20-årsåldern, både asylsökande och de som fått uppehållstillstånd. Programmet vänder sig till dem som ännu inte talar svenska och målet är att eleverna ska nå betyg i grundskolans ämnen, så att de kan studera vidare inom gymnasieskolans ordinarie program eller inom vuxenutbildningen.

Ungdomarna har väldigt olika erfarenheter och utbildningsnivå. Några har aldrig gått i skola, andra har avslutat motsvarande gymnasiestudier i sitt hemland. Många bär på traumatiska upplevelser och mår mycket dåligt. De flesta av IVIK:s elever är flyktingar. Ett drygt tiotal är asylsökande.

Inom ramen för RE-KOMP började man diskutera möjligheten att erbjuda ungdomarna stöd i att finna sin roll och förstå sin situation bättre. Det skulle inte vara den traditionella samhällskunskapsundervisningen utan mer fokusera på ungdomarnas behov.

I januari 2003 startade de första grupperna med Vi Knäcker Koden. Då vände man sig till ett femtiotal elever som gick i introduktionsklass, dvs de som var nyast i Sverige. Verksamheten har nu utökats och erbjuds alla elever på IVIK. Dessutom deltar ett tiotal ungdomar från förläggningen för ensamkommande ungdomar i Gimo i grannkommunen Östhammar. Lektionerna genomförs på modersmål en gång i veckan i anslutning till modersmålsundervisningen. För närvarande omfattas ca 160 elever i 16 olika språkgrupper.

Modersmålet är redskapet

– Vi Knäcker Koden handlar om att öka förståelsen för det svenska samhället, berättar Katrin Rogulla som är projektledare. Ungdomarna lär sig vad samhället kräver av dem och vad de kan förvänta sig av samhället. Vi vill stärka dem och ge dem verktygen för att handskas med sin situation och finna sin plats i det nya landet. Vi vill göra deras situation begripligare för dem.

– Inledningsvis tog vi reda på vad elever som varit här i mer än tre år tyckte att de skulle ha behövt få veta alldeles i början av sin vistelse i Sverige.

Rast på Celsiusskolan.

Modersmålslärarna och lärarna i svenska som andraspråk har tillsammans utarbetat ett program som anknyter till ungdomarnas vardag genom att det tar upp bland annat utbildningssystemet i Sverige, privatekonomi, lag och rätt, familjen, hälsa och sjukvård.

– Ungdomarna har varit mycket positiva till projektet, säger Katrin Rogulla. Samtidigt är det här områden som kan vara svåra. Det kan leda till kulturkrockar då människor med vitt skilda erfarenheter och kulturer möts och talar om värderingar, roller och relationer. Vi ser behov av en gemensam fortbildning och kompetensutveckling för alla lärare som arbetar med dessa ungdomar.

Att undervisningen sker på modersmål är en förutsättning. Modersmålet är det redskap som krävs för att nå fram. Eleverna upplever en trygghet i att på sitt eget språk få förklarar för sig vardagliga problem och diskutera de frågor de har. Eleverna slappnar av och det blir en lugnare atmosfär i klassrummet.

– Jag tycker att en av de viktigaste signalerna vi ger eleverna i Vi Knäcker Koden, är att vi faktiskt räknar med dem, säger Katrin. Vi förväntar oss att de ska ta för sig och bidra till utvecklingen av vårt samhälle.

Några viktiga punkter:

- Lyhördhet för elevernas önskemål och behov.
- Ständig förnyelse.
- Tid till samarbete mellan modersmålslärare, lärare i svenska som andraspråk och annan personal på skolan.
- Vi Knäcker Koden ska vara en självklar del av skolans arbete.
- Gemensam kompetensutveckling för alla lärare, som undervisar denna ungdomsgrupp.

“Vi kan säga precis vad vi menar”

Niyal Hassan, Tayyebah Barjasteh, och Nafiye Atay är tre av eleverna i IVIK på Celsiusskolan. De har studerat svenska mellan tre och åtta månader och talar redan tillräckligt bra för att kunna diskutera sina erfarenheter av Vi Knäcker Koden.

– Vi Knäcker Koden handlar om Sverige, om domstolar och rättvisa, hur kvinnor och män lever, om lagar och hur man söker hjälp, säger Niyal. Vi lär oss förstå samhällsfrågor, sådant som vi inte vet. Vi ska kanske bo här hela livet, det är för vår framtids skull.

På lektionerna får eleverna tillfälle att diskutera skillnader mellan hemlandet och Sverige. Det kan till exempel handla om relationerna mellan föräldrar och barn, eller hur gamla människor lever. Att jämföra är viktigt för att få förståelse.

– Det är så mycket som är olika, fortsätter Niyal som kommer från Somalia. Vi har inte samma lagar. Och det finns oskrivna lagar, till exempel hur högt man får prata på bussen. Det måste man också förstå. Och hur tjejer och killar i Sverige tänker.

Det är bra att kunna prata om sina problem, tycker Tayyebah. Hon menar att de alla har flytt från problem i sina hemländer men fått helt nya problem istället.

– I Iran bodde vi i ett stort hus. Jag hade eget rum och många kompisar. Nu bor vi i en liten lägenhet. Jag är hela tiden tillsammans med mina föräldrar och syskon och då blir det konflikter ibland. Det är bra att kunna prata om sådant på sitt modersmål, för då kan man säga precis vad man menar.

Men det är inte bara jämförande diskussioner på lektionerna. Modersmåslärarna förmedlar mycket praktisk information som är viktig. Niyal nämner att hon nu vet hur man ringer efter ambulans, och att man har rätt att byta en vara om man sparar kvittot. Något flickorna återkommer till är förståelsen för hur samhället fungerar. Att det finns lagar och regler som är på deras sida och att de faktiskt har rättigheter.

– Här vill de att vi ska förstå allt, säger Nafiye, så var det inte i mitt hemland Turkiet. Nu förstår jag att regeringen är viktig, att deras jobb är att se till att människorna i landet ska ha det bra. Regeringen bryr sig om oss. Därför måste vi lära oss.

Anders Carlstedt, Uppsala kommun.

Ungdomar utanför kostar

Anders Carlstedt är chef för Utbildnings- och arbetsmarknadsenheten i Uppsala kommun. I sitt arbete har han ansvar för såväl gymnasieskola och vuxenutbildning som arbetsmarknads- och sysselsättningsfrågor.

– Det finns vissa ceremonier och ritualer, som styr vårt handlande i samhällslivet, säger Anders Carlstedt. Små saker, som vi som har bott här länge inte ens är medvetna om, de där sakerna man bara gör. Som nyanländ står man som ett levande frågetecken, man förstår inte de bakomliggande koderna, och då riskerar man att göra bort sig eller att bli utestängd.

Ungdomar som står utanför samhället kostar mycket. De riskerar att fastna i ett mönster av social instabilitet och kan bli destruktiva. Därför är det så viktigt att på alla sätt motverka utanförskap. Kunskap om lagar och regler, både de skrivna och de oskrivna, och medvetenhet om värderingar och skillnader, ökar ungdomarnas förutsättningar att bli inkluderade.

– Därför är Vi Knäcker Koden oerhört mycket värt för oss i kommunen, säger Anders Carlstedt. Vi får mycket för pengarna.

“En viktig signal är att vi faktiskt räknar med dem.”

Nafiye Atay tillsammans med sin modersmållärare Erdem Muhlis.

Som en brygga mellan två kulturer

Som modersmållärare har man kulturkompetens i två länder och fungerar därför som en brygga mellan hemlandets värderingar och det svenska. Abdi Osman och Abdulbaset Sieda undervisar i Vi Knäcker Koden och båda har lång erfarenhet som modersmållärare.

– Målet är inte att bli svensk, säger Abdi Osman, utan att finna en balans mellan det man har med sig och det nya. Att ta vara på det goda från båda och på något sätt hitta rätt. Vi ser oss som ett slags brobyggare, som hjälper eleverna att hitta den balansen.

– Om man kan förstå skillnaderna, kan man också anpassa sig till det nya samhället, instämmer Abdulbaset Sieda. Det är en viktig uppgift för oss – att visa på de skillnaderna.

Arbetet som lärare i Vi Knäcker Koden handlar mycket om att skaffa fram material. Det är till stor del elevernas frågor som styr innehållet, och faktabasen behöver ständigt förnyas.

– Eleverna är nyfikna, och det är viktigt för förtroendet att de får svar på sina frågor. Vi vill att eleverna ska känna

Fakta, kostnader och vinster

Målet för Equal är ett arbetsliv utan diskriminering och ojämlikhet präglad av mångfald. Alla människor ska ha samma chans i arbetslivet, och ha samma rätt att få arbeta och behandlas rättvist på arbetsplatsen.

Vi Knäcker Koden finansieras av:

Uppsala kommun	75 %
Equal	25 %

Kommunens finansiering består till drygt hälften av gymnasieskolans ordinarie medel och resterande är utvecklingsmedel.

Vinnare är framför allt kommunen. Satsningen innebär minskade kostnader för socialtjänsten, men även för sjukvård och polis.

En vinst är också tillvaratagandet av den resurs som modersmållärarna utgör. Genom att etablera Vi Knäcker Koden som ett obligatoriskt ämne för nyanlända ungdomar, ökar man deras tjänsteunderlag.

att lektionerna är viktiga, att de är till för dem.

– Det är också oerhört viktigt att lyssna, menar Abdulbaset Sieda. Många av ungdomarna här mår dåligt. En del är asylsökande och vet inte om de får stanna. Några har skiljts från sina familjer och vet inte var föräldrar och syskon finns eller om de är i livet. De behöver känna trygghet och våga fråga också om privata problem.

Det Abdi Osman och Abdulbaset Sieda saknar i sitt arbete är möjligheten till samarbete. Som modersmållärare har de sin tjänst fördelad på flera olika skolor, som de reser mellan. De skulle vilja ha tid att diskutera innehåll, problem och utbyta erfarenheter med andra lärare som träffar samma elever.

– Vi Knäcker Koden är viktigt. Det borde vara en självklar del av undervisningen för nyanlända ungdomar, och därför borde man satsa mer på att all personal är engagerad.

Mer information: Katrin Rogulla, projektledare, Celsiusskolan, Uppsala kommun

018-727 28 33, 0730-63 53 82, katrin.rogulla@uppsalaskolor.net

© RE-KOMP 2005 Text: m-produktion Bild: Jenny Lindhe Form: Mera text & form Tryck: Trosa tryckeri AB

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska socialfonden

Ett utvecklingspartnerskap inom Europeiska socialfondens gemenskapsinitiativ Equal, Tema Asyl

Uppsala kommun
Landstinget Uppsala län
Migrationsverket Uppsala
NybyVision Uppsala
SECA projektledning KB

Röda Korset
Malmö stad
Migrationsverket Malmö
Region Skåne, Sydvästra Skåne
sjukvårdsdistrikt